

Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin Manzum Silsile-nâmesi

Ramazan ÇELİK | orcid.org/0000-0002-0048-0126 | r.celik@erciyes.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bilimi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/047g8vk19>

Öz

Hacı Mustafa Efendi, *Şeyh-i Şiranî* olarak da bilinen mutasavvıf ve âlim bir şahsiyettir. 1254/1838 yılında Gümüşhane iline bağlı Şiran ilçesinin Sarıca köyünde doğmuştur. Babasının ismi Ömer Efendi, annesi ise Havva Hatun'dur. Yaklaşık on beş yıl kendi memleketinde medrese eğitimi aldıktan sonra Trabzon, Tokat ve Uşak'ta tahsiline devam etmiştir. İlim yolunda ilerlerken tasavvufa meyletmiş, Mekke'ye gidip burada Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Yahya Dağstânî'ye (ö. 1319/ 1899) intisap etmiştir. Yedi yıl boyunca müşhidine hizmet edip ondan tasavvuf terbiyesi almıştır. Ardından şeyhinin işaret ve icazetiyle Anadolu'ya avdet edip önce Niksar sonra da Çorum'da irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. 1870'li yıllarda geldiği Çorum'da dergâh inşa ettirmiş, onlarca halife yetiştirmiş ve bu talebelerini yine irşat vazifesiyle Anadolu'nun muhtelif yerlerine göndermiştir. Sultan II. Abdülhamit tarafından saraya davet edilmiş, çeşitli ihсан ve iltifatlarla taltif edilmiştir. Altıncı kez yaptığı hac yolculuğu neticesinde, 1317/1899 yılında Medine'de vefat edip, Cennetü'l-Baki kabristanına defnedilmiştir. Hacı Mustafa Efendi âlimlik, müşhitlik, velilik vasıflarının yanında edebiyatla da ilgilenmiştir. Kendisine izafe edilen gazel, rubai ve bazı beyitler bulunmaktadır. Bununla beraber Nakşibendî tarikatının Halidiye koluna ait bir silsile-nâmesi bulunmaktadır. Sözlük anlamı "art arda gelen, birbirinin devamı olan, şecere" olan silsile, tasavvufta bir tarikatın birbirinden icazet alarak devam eden şeyhler listesini ifade eden bir kavramdır. Silsileyi oluşturan isimlerin kaydedildiği belgeye "silsile-nâme" adı verilmiştir. Silsile-nâme yazma geleneği ilk olarak Arap kültüründe ortaya çıkmış, daha sonra Türk kültürüne de geçmiştir. Tasavvuf tarihinde bu türün bilinen ilk örneği Ca'fer el-Huldî'yi (ö. 348/959) Hz. Peygamber'e (sav) bağlayan silsiledir. Kültürümüzde çeşitli tarikatlara ait manzum ve mensur silsile-nâmeler yazılmıştır. Bunlardan biri de Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'ye ait Nakşibendî tarikatı şeceresini listeleyen manzum silsile-nâmedir. Çalışmada, Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin hayatı ve Çorum'daki irşat faaliyetleri hakkında bilgi verildikten sonra onun silsile-nâmesi şekil ve muhteva özellikleri bakımından incelenip silsile-nâmenin çevri yazılı metni

verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Tasavvuf, Şiranlı Hacı Mustafa Efendi, Çorum, Silsile-nâme, Manzume.

Atıf Bilgisi

Çelik, Ramazan. "Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin Manzum Silsile-nâmesi". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 8/1 (Haziran 2024), 86-106.

Geliş Tarihi	20.04.2024
Kabul Tarihi	11.05.2024
Yayın Tarihi	29.06.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Bildirim	kider@kocaeli.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Yayıncı	Kocaeli İlahiyat Dergisi, Kocaeli Üniversitesi'nin bir yayınıdır.

Poetic Silsile-nâme of Haji Mustafa Efendi From Şiran

Ramazan ÇELİK | orcid.org/0000-0002-0048-0126 | r.celik@erciyes.edu.tr

Asst. Prof., Erciyes University Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts,
Department of Turkish Islamic Literature, Kayseri, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/047g8vk19>

Abstract

Haji Mustafa Efendi, also known as Şeyh-i Şirani, is a Sufi and scholarly figure. He was born in 1254/1838 in Sarıca village of Şiran district of Gümüşhane province. His father's name was Ömer Efendi and his mother was Havva Hatun. After receiving madrasah education in his hometown for about fifteen years, he continued his education in Trabzon, Tokat and Uşak. While advancing on the path of knowledge, he was inclined towards Sufism and went to Mecca, where he became affiliated with Yahya Dagestani (d. 1319/1899), one of the sheikhs of the Naqshbandi sect. He served his sheikh for seven years and received Sufi training from him. Then, with the sign and permission of his sheikh, he returned to Anatolia and carried out guidance activities first in Niksar and then in Çorum. In Çorum, where he came in the 1870s, he built a lodge, trained dozens of khalifas and sent these students to various parts of Anatolia on a mission of guidance. Sultan II. Abdulhamit wanted to give him a gift, but since he did not accept this offer, he was exiled from Çorum to Afyon. Haji Mustafa Efendi from Şiran, who died in Medina in 1317/1899 as a result of his sixth pilgrimage, was buried in the Cennetü'l-Baki cemetery. In addition to his qualities as a scholar, murshid and guardian, Haji Mustafa Efendi was also interested in literature. There are ghazals, rubai and some couplets attributed to him. However, there is a lineage belonging to the Naqshbandi sect. Silsile, whose dictionary meaning is "succession, continuation of each other, genealogy", is a concept in Sufism that refers to the list of sheikhs of an order who continue by taking the icazet from each other. The document in which the nâmes that make up the lineage are recorded is called silsile-nâme. The tradition of writing silsile-nâme first appeared in Arab culture, and then passed on to Turkish culture. The first known example of this type in the history of Sufism is the silsila linking Ja'far al-Huldî (d. 348/959) to the Prophet (pbuh). In our culture, verse and prose series of orders belonging to various sects have been written. One of these is the verse series listing the genealogy of the Nakşibendî sect belonging to Haji Mustafa Efendi from Şiran. In the paper, after giving information about the life of Haji Mustafa Efendi from Şiran and his

spiritual activities in Çorum, his lineage will be examined in terms of form and content.

Keywords

Sufism, Haji Mustafa Efendi from Shiran, Çorum, Silsile-nâme, Manzume.

Citation

Çelik, Ramazan. Poetic Silsile-nâme of Haji Mustafa Efendi From Şiran". *Kocaeli Theology Journal* 8/1 (June 2024), 86-106.

Date of Submission	20.04.2024
Date of Acceptance	11.05.2024
Date of Publication	29.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	kider@kocaeli.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .
Publisher	Kocaeli Theology Journal is a publication of Kocaeli University.

Giriş

Silsile, “altın zincir, pederden evlada sıra ile yazılarak teşkil olunan zürriyet defteri, art arda gelen şeylerin meydana getirdiği sıra, birbirinin devamı olan, soy sop, ocak, şecere”¹ gibi anlamları olan bir kelimedir. İslam kültüründe “silsile” kelimesi ilk olarak hadis ilminde, ravilerin hadisleri Hz. Peygamber’e (sav) dayandırmasını esas alan “sened” kelimesi ile aynı manada kullanılmıştır.² Peygamberler, aynı hanedana mensup ya da belli bir sanatla meşgul olan kişilerin arka arkaya devam eden temsilcileri için de kullanılan “silsile” kelimesinin tasavvufta ayrı bir yeri ve önemi vardır.

Silsile, tasavvufta bir tarikatın birbirinden icazet alarak devam eden şeyhler listesini ifade eden bir kavramdır. “Tasavvuf okullarındaki maneviyat öğretmenleri zinciri”dir.³ Bu zincir halkasının sonu Hz. Peygamber’e (sav) varır. Diğer bir ifadeyle bir tasavvuf önderini önce kendi tarikatının pirine daha sonra Hz. Peygamber’e (sav) bağlayan bir halkadır.⁴ Hz. Muhammed’in (sav) neslinden gelen kişilerin kaydedildiği silsileye “silsiletü’z-zeheb” (altın silsile) denilmiştir.⁵ Tarikat pirleri dışında Hz. Âdem’den başlayarak peygamberler, belli bir hanedan mensubu padişahlar, vezirler, ehl-i beyte mensup kişiler, aynı soydan gelen insanlar, usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişen sanat erbabının şeceresi hakkında yazılan metinler de silsile olarak adlandırılmıştır.⁶ Silsileyi oluşturan isimlerin kaydedildiği belgeye *silsile-nâme* adı verilmiştir. Silsile-nâmelere “ensab, tomar, şecere” de denilmektedir.⁷ Silsile-nâme yazma geleneği ilk olarak Arap kültüründe ortaya çıkmış, daha sonra Türk kültürüne de geçmiştir. Tasavvuf tarihinde bu türün bilinen ilk örneği Ca’fer el-Huldî’yi (ö. 348/959) Hz. Peygamber’e (sav) bağlayan silsiledir.⁸

Tarikat silsileleri tasavvuf erbabını, Hz. Muhammed’e (sav) ve onun manevi vekili olarak kabul edilen bir mürşide bağlamaktadır.⁹ Tasavvuf kültüründe, manevi bir zincir olarak görülen silsile yoluyla Hz. Peygamber’e bağlanmayan mürşidin irşada ehliyeti makbul değildir.¹⁰ İcazet-nâmeler, ilim ehlinin güvenilirliği açısından bir vesika teşkil ettiği gibi tarikat ehli açısından silsile-nâmeler de sahih tasavvuf erbabını sahtesinden ayıran bir belge niteliğindedir. Tarikatların İslam dünyasında miladî 8. yüzyıldan itibaren yaygınlık

¹ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: İdeal Kültür-Yayıncılık, 2019), 732; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2001), 953.

² Nihat Öztoprak - Mustafa Özkat, “Cemâlî’nin “Silsilenâme-i Tarikat-ı Aliyye-i Uşşâkî” Adlı Manzumesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 26 (2021), 455.

³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınları, 1997), 645.

⁴ Muhiddin Usta, *Zâkir Mehmet Şükrî Efendi ve Silsilenâme-i Süfîyye İsimli Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 8.

⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınları, 1997), 645.

⁶ Mustafa Özkat, “Türk Edebiyatında Manzum Meşâyih Silsile-nâmeleri (Tasavvufî Silsile-nâmeler - Tarikat Silsile-nâmeleri)”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 28 (2022), 493.

⁷ Usta, *Zâkir Mehmet Şükrî Efendi ve Silsilenâme-i Süfîyye İsimli Eseri*, 10.

⁸ Necdet Tosun, “Silsile”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/207.

⁹ Usta, *Zâkir Mehmet Şükrî Efendi ve Silsilenâme-i Süfîyye İsimli Eseri*, 24.

¹⁰ Usta, *Zâkir Mehmet Şükrî Efendi ve Silsilenâme-i Süfîyye İsimli Eseri*, 9.

kazanmasıyla birlikte hemen her şehir, kasaba hatta köylerde dergâhlar açılmış, tasavvufi faaliyetler artmıştır. Bu durumda tasavvuf ehlini belli bir nizam içerisinde tutma, *müteşeyyih* de denilen sahte şeyhlerle gerçek müşitleri birbirinden ayırt etme ihtiyacı doğmuştur.¹¹ Silsile-nâmelerin böyle bir ihtiyaca da cevap verdiği söylenebilir. Manzum, mensur ya da nazım-nesir karışık olarak yazılabilen silsile-nâmelerin manzum olanları daha çok mesnevi ve kaside nazım şekilleri ile yazılmıştır.¹² Mensur silsile-nâmeler ise genellikle icazet-nâme/hilafet-nâme türünde yazılanlar, menakıp-nâme/vefeyat-nâme şeklinde olanlar ya da çeşitli tasavvufi bilgileri ihtiva edenler şeklinde tertip edilmişlerdir.¹³

Türk kültüründe manzum ve mensur çeşitli silsile-nâmeler yazılmıştır. Behcetî Seyyid İbrâhim'in (ö. 1151/1738) Osmanlı'ya hizmet eden Köprülü sülalesinden devlet adamlarını anlattığı *Silsiletü'l-Âsâfiyye*'si, Sarı Abdullah Efendi'nin Bayramî-Melâmî tarikatının müşitlerini sıraladığı *Meslekü'l-Uşşâk*'ı, Hasan Senâî'nin (ö. 1151/1738) *Silsilenâme-i Tarikât-ı Halvetiyye*'si, Kürkçübaşı-zâde Mehmed Kayyîm-zâde Alî'nin (ö. [?]) Sümbüliye tarikatı şeyhlerini anlattığı *Silsiletü'n-Nûr*'u, Tabibzâde Mehmed Şükrü'nün (ö. [?]) *Silsilenâme-i Sûfiyye*'si, Bedevî Mehmed Alî'nin (ö. [?]) *Silsilenâme-i Turuk-ı Aliyye*'si, Seyyid Ahmed Cezbî'nin (ö. 1240/1829) *Câmi'u's-Silsile*'si bunlardan bazılarıdır.¹⁴

Bu türün örneklerinden biri de Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin kaleme aldığı Nakşibendî tarikatının Halidiye kolunun şeceresini listeleyen manzum silsile-nâmedir. Çalışmada, Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin hayatı ve Çorum'daki irşat faaliyetleri hakkında bilgi verildikten sonra onun silsile-nâmesi şekil, dil ve muhteva özellikleri bakımından incelenecektir. Çalışmanın sonunda silsile-nâmenin çevri yazılı metni verilecektir.¹⁵

1. Hacı Mustafa Efendi'nin Hayatı

Hacı Mustafa Efendi, Gümüşhane'ye bağlı Şiran ilçesinin Sarıca köyünde 1254/1838 yılında doğmuştur.¹⁶ Ailesi aslen Bayburtlu olup 1829 yılında Rusların Bayburt'u işgal

¹¹ Suat Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", *Journal of Turkish Language and Literature* 6/1 (2020), 20.

¹² Mustafa Özkat, "Türk Edebiyatında Manzum Meşâyih Silsile-nâmeleri (Tasavvufî Silsile-nâmeler - Tarikat Silsile-nâmeleri)", 512.

¹³ Donuk, "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmi'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", 20.

¹⁴ Kimi şairler birden fazla silsile-nâme yazmıştır. Türk edebiyatında manzum tarikat silsile-nâmeleri hakkında en teferruatlı çalışmayı yapan araştırmacı Mustafa Özkat, yazma eser kütüphanelerinde 48 şaire ait 60 Türkçe manzum silsile-nâme örneği tespit etmiş ve bunları kütüphane kayıt numaralarıyla birlikte listelemiştir. Ayrıntı için bk. Mustafa Özkat, "Türk Edebiyatında Manzum Meşâyih Silsile-nâmeleri (Tasavvufî Silsile-nâmeler - Tarikat Silsile-nâmeleri)", 499-503.

¹⁵ Silsile-nâme metni daha önce farklı araştırmacılar tarafından kısmen neşredilmiştir. Fakat farklı ve eksik okumalar görüldüğünden dolayı çalışmada silsile-nâme metni hem manzum hem mensur bölümleriyle bütünlüklü olarak çalışılmış ve çevri yazılı olarak verilen metin, edebî bakımdan incelenmiştir. Diğer neşirler için bk. Halil İbrahim Şimşek, "Şiranlı Mustafa Efendinin Hayatı ve Bazı Tasavvufî Görüşleri" (*Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Sempozyum*, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2008), 581-585; Kadir Özköse - Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsile'den Altın Halkalar* (Ankara: Poyraz Ofset, 2009), 406-408; Murat Dursun Tosun, *Şeyh-i Şeyrani Hacı Mustafa Faruki Rumi Çorumu: Nam-ı Diğer Kara Şeyh* (İstanbul: Murat Dursun Tosun, 2018), 79-85.

¹⁶ Hamdi Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler" (*Türk Kültüründe İz Birakan İskilipli Alimler*, Ankara: TDV

etmesi üzerine Şiran'a göç etmiştir.¹⁷ Babasının ismi Ömer Efendi annesi ise Babacan köyünden Havva Hatun'dur.¹⁸ Memleketi Şiran'a nispetle *Şeyh-i Şirânî* olarak da bilinen mutasavvıf ve âlim bir şahsiyettir. Anadolu'da irşat vazifesi yaptığı için "Mustafa Rûmî", soyu Hz. Ömer'e dayandığı için "Fârûk-ı Şîrânî" ya da "Kara Şeyh" gibi isim ve sıfatlarıyla da tanınır.¹⁹ Kendisi ise eserinde künyesini *Rumî Mustafa bin Ömerü'ş-Şîrânî* şeklinde yazar.²⁰ Bu ifadeden, dedesinin isminin de Mustafa olduğu anlaşılmaktadır.

Babasının himmet ve gayretiyle dört yaşında iken dinî tedrisata başlamış; yaklaşık on beş yıl kendi memleketinde medrese eğitimi aldıktan sonra Trabzon, Tokat ve Uşak'ta tahsiline devam etmiştir.²¹ İlim tahsilini ikmal ettikten sonra talebe arkadaşlarına "Heybenin bir gözünü doldurduk, diğeri boş kaldı." diyerek tasavvufa meyletmiş, Mekke'ye gidip burada Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Yahya Dağıştânî'ye (ö. 1319/ 1899) intisap etmiştir.²² Mekke'de yedi yıl boyunca çeşitli sıkıntılar çekmiş, Nakşî tarikatı adabına riayetle sıkı riyazet ve seyrisülûk terbiyesi almış, çetin nefis terbiyesine tabi tutulmuştur.²³

Hizmetini ikmal edip icazetini aldıktan sonra irşat hizmetlerine Medine'de devam etmek istemişse de bu arzusu gerçekleşmemiş, şeyhinin işaretleriyle Anadolu'ya avdet edip önce Niksar sonra da Çorum'da irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. 1870'li yıllarda geldiği Çorum'da, biri bugünkü Milönü Caddesi'ndeki Kellegöz Camii yakınlarında, diğeri Kulaksız Mahallesi'nde olmak üzere iki dergâh inşa ettirmiştir.²⁴ Her iki dergâhta onlarca halife yetiştirmiş²⁵ ve bu talebelerini yine irşat vazifesiyle Anadolu'nun farklı yerlerine göndermiştir.²⁶ İlimi, irfanı, takvası ve tasavvufi terbiyesiyle Orta Anadolu'dan Afyon'a

Yayınları, 1998), 407; Ahmet Cahid Haksever, "Çorum'da Nakşibendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2008), 70; Ethem Erkoç, *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayihü* (Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını, 2013), 115. Mustafa Efendi'nin doğum yılını 1829 olarak veren kaynaklar da vardır. Bk. Şimşek, "Şiranlı Mustafa Efendinin Hayatı ve Bazı Tasavvufi Görüşleri", 573.

¹⁷ Erkoç, *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayihü*, 115.

¹⁸ Haksever, "Çorum'da Nakşibendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", 70.

¹⁹ Selami Şimşek, "Şiranlı Hacı Mustafa Efendi", *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi*, ed. M. Muhsin Kalkışım - Kemal Saylan (İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013), 193.

²⁰ Şirânî, Mustafa Efendi, *Silsile-i Nakşibendiye* (Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz. A 8473, 297.753).

²¹ Haksever, "Çorum'da Nakşibendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", 70.

²² Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 407. Başka bir kaynakta Mekke'de ilk olarak Abdullah Mekkî Erzincânî'ye intisap ettiği onun vefatı üzerine Yahya Dağıştânî'nin terbiyesine girdiği yazılıdır. Bk. Ahmet Cahid Haksever, *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği* (Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını, 2009), 138.

²³ Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 408.

²⁴ Haksever, "Çorum'da Nakşibendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", 70. Çorum'da üç tekkede irşat faaliyetlerine devam ettiğini zikreden kaynaklar da vardır. Bk. Şimşek, "Şiranlı Hacı Mustafa Efendi", 194.

²⁵ Bu halifelerin sayısının 300'ün üzerinde olduğunu yazan kaynaklar da vardır. Bk. Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 409.

²⁶ Selami Şimşek, "Osmanlı Döneminde Gümüşhane'de Tasavvuf, Sûfiler, Şâirler ve Tekkeler", ed. Bayram Nazır - Kemal Saylan (*Gümüşhane Tarihi*, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2016), 312.

kadar geniş bir muhitte nüfuzu olan Hacı Mustafa Efendi'nin irşat hizmeti geniş kitlelere yayılmıştır.²⁷

Mekke dönüşü Cidde Limanı'nda gösterdiği bir kerameti insanlar arasında yayılmış, bu haber dönemin padişahı Abdülhamit Han'a da ulaşmıştır.²⁸ Padişah onu sarayında ulema meclisine davet etmiştir. Sultan Abdülhamit, Şeyh Efendi'nin devamlı olarak huzurda kalmalarını teklif etmiş fakat Hacı Mustafa Efendi irşat vazifesini mazeret göstererek padişahın bu teklifini kabul etmemiştir.²⁹ Ayrıca kendisine ihsan edilen altınları tekrar hazineye iade etmiştir. Bir rivayete göre Sultan tarafından kendisine sunulan parayı kabul etmediğinden dolayı Çorum'dan Afyon'a sürgün gönderilmiştir.³⁰

Hacı Mustafa Efendi, toplam dört evlilik yapmıştır. Eşleri Şiranlı Güllü Hanım, İskilipli Emine Hanım, Çorumlu Zeliha Hatun ve ismi tespit edilemeyen Tokatlı zengin bir hanımefendidir. Bu evliliklerinden beş çocuğu dünyaya gelmiştir.³¹ Mustafa Efendi altı kez hacca gitmiştir. Oğulları ve eşiyle birlikte yaptığı son hac yolculuğu neticesinde, 1317/1899 yılında³² Medine'de vefat etmiş, Cennetü'l-Baki kabristanında, Hz. Osman'ın kabri yakınlarına defnedilmiştir.³³ Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin kerametlerine dair özellikle Çorum civarındaki tasavvuf erbabı arasında birçok menkabe nakledilir.

Âlimlik, mürşitlik, velîlik vasıflarının yanında Hacı Mustafa Efendi edebiyatla da yakından ilgilenmiştir. Bazı kaynaklarda³⁴ *Bedestân*, *Dilistân* ve *Gülistân* adlı üç eserinin varlığından bahsedilirse de bu eserler şu an için elde değildir. Bununla beraber kendisine izafe edilen gazel, rubai, beyit gibi manzumeler mevcuttur. Özellikle Hz. Peygamber aşkı ve Medine'de kalma arzusuyla yazdığı naat türündeki şu gazeli Anadolu coğrafyasında yayılmış, köy odalarında mevlid gibi besteli olarak okunmuştur:³⁵

Mâ'şukumun güldür teni, ben gül-izârî n'eylerem

Aşkın çölü makber bana, başka mezârî n'eylerem

El çekmişem fânîlere menzil olan vîrânededen

Lâhût eli menzil bana, hâkî diyârî n'eylerem

Mecnûn gibi dağdan dağa gezmek ne lâyık âşîka

Gönlümde buldum yârimi geşt ü güzârî n'eylerem

²⁷ Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 409.

²⁸ Erkoç, *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayihî*, 116.

²⁹ Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 408.

³⁰ Haksever, *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*, 140.

³¹ Haksever, *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*, 139.

³² Bazı kaynaklarda vefat yılı 1323/1906 olarak verilir. Bk. Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 409.

³³ Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 409; Haksever, *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*, 140; Erkoç, *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayihî*, 123.

³⁴ İsmail Hayal, *Gümüşhaneli Şâirler Antolojisi* (İstanbul: Gümüşhane Valiliği Yayınları, 2007), 13.

³⁵ Bursa müftüsü Yavuz Selim Karabayır sesinden mevlid gibi besteli okunan şiir için bk. "Mevlid-i Şerifi Güzel Okuma Yarışması", *Diyanet TV* (2022).

Bülbül niçin verdin gönül, rengi solan bir goncaya,
Solmaz benim gonca gülüm, fânî bahârı n'eylerem

Gündüzleri hasret çeker âşık şebi bayram sayar
Her saatim vuslat demi leyl ü nehârı n'eylerem

Ağyâr ile yok ülfetim bigânedir dünyâ bana
Cânân ile vahdet gerek kesrette yâri n'eylerem

Dil mutmain cânân ile havf u recâ bilmem nedir
Cânânımın cânânıyım dilde gubârı n'eylerem

Zâhid bütün olsun senin kevser, behişt, hûrî, melek
Cânânımın cânânıyım başka şikârı n'eylerem

Tek hücreli evdir gönül, sığmaz ona binbir emel
Tek dilbere verdim gönül, başka nigârı n'eylerem

Yandım tecellî nûruna Mûsâ gibi hayretteyim
Tûr-ı dilim sad-pâredir artık şerârı n'eylerem

Göçtüm diyâr-ı Nebî'ye dönmem dahi ben Şîrân'a
Uçtum ezel sahrâsına, yerde karârı n'eylerem³⁶

Bilinen bir diğer şiiri, 11'li hece ölçüsü ile yazılan ve iki dörtlükten oluşan münacatıdır: ³⁷

Seherde kölendir bu dertli ârif
Hâller sana malum, istemez târif
Dertlere dermândır İhlâs-ı şerif
Hürmetine bizi affet Allah'im.

Günâhım çok durur eyleme tâzir
Şîrânlı Hacı'yım, cevherim hazır
Gam dükkânım açtım, pîrimdir Hızır
Hürmetine bizi affet Allah'im.³⁸

³⁶ Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 409-410; Tosun, Şeyh-i Şeyrani Hacı Mustafa Faruki Rumi Çorumu: Nam-ı Diğer Kara Şeyh, 119-120.

³⁷ Yakın zamanda tespit edilen şiirlerinin bir kısmı araştırmacı Murat Dursun Tosun tarafından yayımlanmıştır. Bk. Tosun, Şeyh-i Şeyrani Hacı Mustafa Faruki Rumi Çorumu: Nam-ı Diğer Kara Şeyh, 87-96.

³⁸ Ertekin, "Son Dönem İskilipli Alimler", 410.

2. Silsile-i Nakşibendîye'si

Hacı Mustafa Efendi'nin Nakşibendî tarikatının Halidiye koluna ait manzum bir silsile-nâmesi bulunmaktadır. Tasavvuf tarihinde farklı silsileler bulunmakla beraber esasta Hz. Ebubekir'e dayanan *Siddîkiyye (Bekriyye)* ve Hz. Ali'ye dayanan *Alevîyye* olmak üzere iki silsile kabul edilmektedir.³⁹ Hacı Mustafa Efendi'nin silsile-nâmesi Bekriyye silsilesidir. Silsilede Hz. Ebubekir'den başlayarak Hacı Mustafa Efendi'ye kadar 32 isim, sırayla zikredilmiştir. Silsiledeki her bir şahsın namı, ünvanı, en meşhur vasfı, vb. çeşitli özellikleriyle verilmiştir. Manzumenin temel gayesi Nakşibendî tarikatının silsilesini oluşturmaktır. Bunun için her bir beyitte Hz. Ebubekir'den başlayarak Hacı Mustafa'ya kadar olan mürşitlerin ismi zikredilir.

2.1. Nüsha Özellikleri

Manzumenin iki nüshasına ulaşılabilmektedir. Bunlardan birincisi Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz. A 8473 numarada *Silsile-i Nakşibendîye* ismiyle kayıtlıdır. Müellif ismi *Şîrânî, Mustafa Efendi* şeklinde yazılıdır. Lacivert meşin ciltli bir yazmanın 4a-7a varakları arasındadır. 33 cümle ve 33 beyitten oluşan metnin her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Samani ince kâğıda harekeli nesih hatla yazılmış metnin söz başları kırmızı, cetveller mordur. Eser ve yazar adı metnin başında (4a) kayıtlıdır.⁴⁰

İkinci nüsha ise yine Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8175/1 numarada *Silsile-i Hâlidîye* adıyla kayıtlıdır. 33 beyitlik manzumenin 32 beyti ilk nüsha ile aynı 33. beyit farklıdır.⁴¹ Müellif kaydı yoktur. Diğer nüshadan farklı olan son beyitte *Mustafa-yı Şîrânî* ifadesi yer almaktadır. Ayrıca ilk nüshanın beyit aralarındaki Arapça cümleler bu nüshada bulunmamaktadır. Harekesiz nesih hatla yazılmış manzume, cilt kapakları kahverengi kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisinde, 1a-3a varaklar arasındadır. Her iki nüshada da müstensih ve istinsah kaydına rastlanmamıştır.

2.2. Şekil, Dil ve Anlatım Özellikleri

Kaside tarzındaki silsile-nâme, 33 beyit ve her beyitten sonra, zikri geçen şahısla ilgili mensur bir cümleden olmaktadır. Silsile halkasındaki şahısların vasıflarını ifade eden cümleler Arapçadır. Şiirin dil ve anlatımında da ağırlıklı olarak Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların kullanıldığı görülür:

Çü şeyh-i 'Ārif-i dānā sūlūkunde olup bīnā

İrişdi kaşr-ı ikāna açılıp bāb-ı 'irfānı

11

Bazı beyitlerde ayetlerden kısmi iktibaslar yapılmıştır:

Hakīkat bahriniñ dürrin deren maḥbūb-ı Sübhānī

³⁹ Tosun, "Silsile", 37/207.

⁴⁰ Çalışmada en mütakâmil ve okunaklı olduğu görülen 06 Mil Yz. A 8473 numarada kayıtlı bu ilk nüsha esas alınmıştır.

⁴¹ Farklı olan bu son beyit, metnin dipnotunda gösterilmiştir.

İrişdi kâbe kavseyne ev ednâda bulup kâni 1

Metinde eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri de görülür: *oluban* (2. beyit), *virüben* (17. beyit), *tutuban* (25. beyit), *olcık* (27. beyit), *düşüpdür* (28. beyit). Az sayıda da olsa bazı arkaik kelimelere yer verilmiştir: *aña* (24. beyit). *çün* (23. beyit). Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti dikkat çeken şairin, yer yer memleketi Şiran yöresinin dil özelliklerini kullandığı görülür: *Eşidin* أَشِيدِي (5b, 19. beyit). Metnin imlasında aynı kelimenin farklı yazıldığı örnekler vardır: *Ziyâ* ضِيَا (7a, 30. beyit), *ziyâ* ظِيَا (7a, 31. beyit).

Kaside nazım şekli ile yazılan manzumede, aruzun hecez bahrinin *mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Vezni kolay kullanma adına imale, zihaf gibi yollara başvurulmuştur. Bununla beraber kimi beyitlerde ek fazlalığı görülmektedir. Bu durum, mutasavvif şairin şekilden ziyade muhtevayı önceliğine bir işaret sayılabilir.

Metnin baş tarafında eserin mahiyetini ifade eden bir açıklama cümlesi mevcuttur. Burada eserin müellifi ve muhtevası hakkında bilgi verilir. Sonunda ise yine Arapça bir dua bulunur. Manzumenin son beytinde şair, *Rûmî* mahlasını kullanır. Kimi beyitler dörtlük olarak da okunabilecek şekilde, musammat gazel tarzında iç kafiyeli biçimde yazılmıştır:

Çü anîñ hân-ı bezminde buluban Ca'fer'i zinde

'Acâ'ib oldı ferhunde buluban şıdk-ı haqqânî 5

2.3. Muhteva Özellikleri

Hacı Mustafa Efendi'nin *Silsile-i Nakşibendîye*'si tasavvufi muhtevalı, kısa bir manzumedir. Şiirde Nakşibendî tarikatının Halidiye kolunun Hz. Peygamber'den (sav) başlayıp Hacı Mustafa Şîrânî'ye kadar olan tasavvuf erbabı, temayüz etmiş vasıflarıyla manzum bir şekilde anlatılır. Şiirin başlığı *Hulefâ-yı Nakşîden Şîrânî Reşâdetlü Hacı Mustafa Efendi Selleme'llâhu'aleyh Hazretlerinin Nazm Buyurduğu Silsile-i Müteberrekdir* şeklindedir. Bu başlık şiire müstensih tarafından eklenmiş olmalıdır.

İlk beyit Hz. Peygamber (sav) hakkındadır. Hz. Muhammed Mustafa (sav), *hakikat deryasından inciler deren, Allah'ın en sevgili kulu* olarak tavsif edilir. Beyitte Hz. Peygamber'in (sav) Miraç'ta Cenab-ı Hakk'a "iki yay aralığı kadar yahut daha az" yaklaştığını ifade eden Necm suresinin 9. ayeti kısmen iktibas edilerek zikredilmiştir. Beytin devamında "Günahların şefaâtçisi, efendimiz Hz. Muhammed (Allah onun üzerine salât ve selâm eylesin.) hürmetine" mealinde Arapça bir ifade bulunmaktadır.

İkinci beyitte Hz. Ebû Bekr es-Sıddîk'in (ö. 13/634) ismi zikredilir. Onun Hz. Peygamber'in dostu oluşu, sırlar mahzeni olması, sadakati ve Sevr Mağarası'ndaki arkadaşlığı dile getirilir.

Üçüncü beyit, silsiledeki üçüncü şahıs olan İranlı sahabe Selmân el-Fârisî (ö. 36/656 [?]) ile ilgilidir. Hz. Selmân'ın İslam ile şereflenmesiyle bir hazine ele geçirdiğine, huzura kavuştuğuna değinilir. O nuru elde edenlerin kendilerinden geçip cennetteki huri ve gılmanları bile unuttuğuna dikkat çekilir.

Dördüncü beyitte tarikat silsilesini Hz. Ebubekir'in torunu, Medineli meşhur yedi fakihden biri olan Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr'in (ö. 107/725 [?]) devam ettirdiği zikredilir. Hz. Kâsım'ın çok ibadet edip tasavvuf kapısında kapıcı olduğu, denizde boğulmayıp selamet sahiline ulaştığı ve ruhani bir sofraya döşediği ifade edilir.

Beşinci beyit İmam Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765) hakkındadır. Tasavvuf tarihinde önemli bir yeri olan Ca'fer es-Sâdık hem Nakşibendî hem de Bektaşî tarikat silsilelerinde yer alır. Şiirde İmam Ca'fer'in, Kâsım b. Muhammed'in meclisinde bulunduğu ve ondan feyz aldığı ifade edilir.

Altıncı beyit, daha çok "Bâyezîd-i Bistâmî" adıyla bilinen Tayfûr b. İsâ (ö. 234/848 [?]) hakkındadır. Tasavvuf erbabının önde gelenlerinden Bâyezîd, "Sultânü'l-ârifin" olarak tanınır. Beyitte onun tarikat nesimini İmam Ca'fer'den aldığı dile getirilir.

Yedinci beyitte Bâyezîd'ten tasavvuf terbiyesi alan Ebû'l-Hasen el-Harakânî (ö. 425/1033) vafedilir. Onun boş hayalleri yakıp hakikate ulaştığı belirtilir.

Sekizinci beyitte, Nakşibendî silsilesinde önemli bir yeri olan Ebû Alî el-Fârmedî'nin (ö. 477/1084) ismi zikredilir. Onun el-Harâkânî'nin himmetiyle seyrisülûk yolunda hızlandığı ve yüksek makamlara çıkıp Hakk'a mahrem olduğu anlatılır.

Dokuzuncu beyit, Horasanlı sûfi Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Eyyûb el-Hemedânî (ö. 535/1140) hakkındadır. Onun el-Fârmedî'nin eteğine yapışıp takipçisi olduğu ve böylece sırlara vakıf olduğu dile getirilir.

Onuncu beyitte Orta Asya tasavvuf ekollerinden Hâcegân silsilesinin kurucusu olarak kabul edilen Abdülhâlik Gucdüvânî'ye (ö. 575/1179 veya 617/1220) yer verilir. Onun, yardıma muhtaç ve kimsesizlere yardım ettiği, insanlara Rabb'ini tanıttığı belirtilir.

On birinci beyitte Hâcegân silsilesinin önemli mutasavvıflarından Ârif-i Rîvgerî (ö. 634/1236-37) zikredilir. Tasavvuf yolculuğunda kalp gözünün ve irfan kapısının ona açıldığı ve böylece yakîn (şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme) kasrına girdiği ifade edilir.

On ikinci beyit Ârif-i Rîvgerî'nin müridi ve ilk halifesi, esas ismi Mahmut olan Buharalı mutasavvıf Fağnevî (ö. 715/1315-16 [?]) hakkındadır. Beyitte onun ilahi aşk muhabbetiyle hayret ve hayranlık makamına ulaştığı dile getirilir.

On üçüncü beyitte Fağnevî'nin yetiştirdiği Ali Râmîtenî'nin (ö. 721/1321), hocasının bereketli sohbet ve himmetiyle yüksek bir makama eriştiği zikredilir.

On dördüncü beyitte, Orta Asyalı şeyh Muhammed Baba Semmâsî'nin (ö. 736/1335-36 [?]) canı yücelerden daha yüce makamlara çıktığı ve onun bir *kutbu'l-evliyâ* olduğu belirtilir.

On beşinci beyitte mutasavvıf Seyyid Emîr Külâl'in (ö. 772/1370) vasıfları dile getirilir. Semmâsî'nin terbiyesinde yetişen Emîr Külâl, gönülleri aydınlatan parlak bir aya benzetilir. Emîr Külâl aynı zamanda Bahâeddin Nakşibend'in mürididir.

On altıncı beyitte, tarikat silsilesinin en mühim siması ve Nakşibendî tarikatının kurucusu olan Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'nin (ö. 791/1389) âleme güneş gibi doğduğu ve onun nurlu feyzinin ufukları kapladığı belirtilir. Şah-ı Nakşibend, *kutbu't-tarâik* (tarikatlara kutbu) ve *gavsu'l-halâiyik* (halkın gavsı) olarak tavsif edilir.

On yedinci beyitte esas ismi Muhammed b. Muhammed el-Buhârî olan Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden Alâeddin Attâr (ö. 802/1400) konu edinir. Onun Şah-ı Nakşibend'in feyiz nurundan istifade edip canlara ıtırılar saçtığı ve manevi dertlere deva sunduğu belirtilir.

On sekizinci beyitte Afganistanlı Şeyh Ya'küb el-Çerhî'nin (ö. 851/1447) Alâeddin Attâr'dan sonra tarikat silsilesini devam ettirdiği anlatılır.

On dokuzuncu beyit Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490) hakkındadır. Tarikat geleneğinde *Hâce-i Ahrâr* olarak bilinen mutasavvıfın, Allah'ın inayetiyle bütün mahlûkata ihsan saçan bir sığınak olduğu dile getirilir.

Yirminci beyitte tarikat silsilesinin Muhammed Zahid'le (ö. 936/1529) devam ettiği, onun ihsan makamına eriştiği ve Rahman'ı müşahede eylediği belirtilir.

Yirmi birinci beyitte Derviş Muhammed'in (ö. 970/ 1562) nihayetsiz dertlere düştüğü ve deva dilemek maksadıyla feryat figanla hayat geçirdiği anlatılır.

Yirmi ikinci beyitte Hâcegi Muhammed'in (ö. 1008/1599) tasavvuf meclislerinde yapılan sohbette maksadına kavuştuğu, dertlerini kendine deva edindiği, hüküm ve fermanı gözettği anlatılır.

Yirmi üçüncü beyitte Kâbilli Muhammed Bâki Billâh'ın (ö. 1012/1603) kendini fenaya salıp yoklukta bekâyı bulduğu, yokluk yerini kendine mekân edindiği, böylece nurani bir makam kazandığı belirtilir.

Yirmi dördüncü beyit, daha çok *İmâm-ı Rabbânî* adıyla maruf olan Ahmed el-Fârûkî es-Sirhindî (ö. 1034/1624) hakkındadır. *Ahmed-i Sâni* olarak da bilinen mutasavvıf, Nakşibendî tarikatının Müceddidiye kolunun kurucusudur. Beyitte onun çok büyük bir makamı olduğu, Buhara ve Horasan'da bir benzerinin bulunmadığı söylenir.

Yirmi beşinci beyitte Muhammed Ma'sûm b. Ahmed Sirhindî'nin (ö. 1079/1668) İmâm-ı Rabbânî'nin terbiyesinde ve mübarek meclisinde yetiştiği, Kur'an'ın ipine sınıksız sarıldığı dile getirilir.

Yirmi altıncı beyitte Seyfeddîn-i Fârûkî'nin (ö. 1096/1684) tasavvuf bağıyla bağlanıp yüksek derecelere çıktığı, mekânsızlığı kendine mekân edindiği ve nurlu bir makamda görüldüğü belirtilir.

Yirmi yedinci beyitte Muhammed Bedvânî'nin (ö. 1135/1722) gayb-ı mutlakta nurani bir kapı açtığı ve nur üstüne nur olduğu dile getirilir.

Yirmi sekizinci beyitte Şemseddîn Habîbullah'ın (ö. 1195/ 1781) gönül ehli bir müşşid ile tanıştıktan sonra canlara canan olduğu söylenir.

Yirmi dokuzuncu beyitte Abdullâh b. Abdillatîf ed-Dihlevî'nin (ö. 1240/1824) adı zikredilir. Onun tasavvuf yolunda *hablullah* (Allah'ın ipi) olduğu, Allah sevgisinde fani olduğu ve tasavvufi bir mertebe olan *bekâbillah* makamına ulaştığı ifade edilir.

Otuzuncu beyit Nakşibendîliğin Halidiye kolunun kurucusu Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1827) hakkındadır. Onun dinin ışığı olduğu, tasavvuf yolunda mümtaz bir şahsiyet kazandığı, tarikatta öne geçip akranlarını geride bıraktığı belirtilir.

Otuz birinci beyitte Abdullah Mekkî Erzincânî'nin (ö. ?) Anadolu'dan Bağdat'a gelip Hâlid el-Bağdâdî'ye mürid olduğu, gözü ve gönlünün nurlandığı, artık başka bir yere girmeye ihtiyacı kalmadığı söylenir.

Otuz ikinci beyit Hacı Mustafa Şîrânî nin de şeyhi olan Yahya Dağstânî (ö. 1319/ 1899) hakkındadır. Yahya Dağstânî'nin, şeyhi Abdullah Mekkî'yi gördükten sonra onun güzellik mumuna pervane olduğu, irfan kasrını yüceltip Dağıstan sofralarını terk ettiğı belirtilir. Şeyh Dağstânî *gavsul-vasılîn* (hakikate, marifete ermişlerin başı) olarak tasvir edilir.

Otuz üçüncü ve son beyit Hacı Mustafa Efendi hakkındadır. Mustafa Efendi kendini *kemter* (çok değersiz, çok aşağı), kapıda *kıtmir* (Ashâb-ı Kehf'in köpeğı) gibi tevazu ifadeleri ile tavsif eder. Şeyhini gördüğünde bütün manevi kapıların kendisine açılacağını dile getirir.

Sonuç

Şiranlı Hacı Mustafa Efendi 19. yüzyılda yaşamış bir mutasavvıftır. Memleketi Şiran'da ilk eğitimini aldıktan sonra babasının teşvikiyle Trabzon, Tokat ve Uşak'ta ilim tahsiline devam etmiştir. Hac ziyareti için gittiğı Mekke'de Yahya Dağıstani adlı Nakşî şeyhine intisap etmiş, yedi yıl onun terbiyesinde yetişmiştir. Hem ilim tahsiliyle hem de tasavvuf terbiyesiyle yetişen Şîrânî, icazetini aldıktan sonra Mekke'den Anadolu'ya dönmüştür. Önce kendi memleketinde ve Niksar'da irşat faaliyetlerinde bulunmuş, daha sonra gittiğı Çorum'da iki ya da üç tekkede uzun yıllar hizmet etmiş, onlarca talebe yetiştirmiştir. Halifelerini Anadolu'nun muhtelif yerlerine gönderen Hacı Mustafa Efendi'nin Çorum'dan Afyon'a, Tokat'tan Gümüşhane'ye geniş bir nüfuz sahası olmuştur. Tasavvufi muhtevalı bazı şiirler de yazan Mustafa Efendi'nin bir de silsile-nâmesi mevcuttur. Nakşî tarikatının Halidiye koluna ait olan silsile-nâmenin ilk beytinde Hz. Peygamber (sav), sonunda ise Şiranlı Hacı Mustafa Efendi bulunmaktadır. Manzum olarak aruz ölçüsü ve kaside nazım şekliyle yazılan şiir 33 beyittir. Her beytin sonunda silsilede ismi zikredilen kişi hakkında Arapça mensur bir ifadeye yer verilmiştir. Bu çalışmada Hacı Mustafa Efendi'nin hayatı ve irşat faaliyetleri anlatılmış ardından onun silsile-nâmesi incelenmeye çalışılmıştır. Arapça ve Farsçaya vakıf olduğu görülen mutasavvıf şairin, şiirinde eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini de kullanması dikkat çekmektedir.

Silsile-nâmeler tasavvuf tarihi açısından önemli vesikalardır. Tasavvuf edebiyatının önemli bir türü olan bu türde tarikat pirlerinin, isimleri, lakap ve ünvanları, hocaları, talebeleri ve faaliyetleri hakkında bilgi elde edilebilir. Hacı Mustafa Efendi'nin silsile-nâmesi bu Nakşibendî tarikatının Halidiye koluna bağlı şeyhler halkasını anlatır. Manzumenin bu türdeki diğer bazı eserlerden önemli bir farkı, eserin müellifi olan Mustafa Efendi'nin de silsile halkasındaki mürşitlerden biri oluşudur. Manzum olmakla birlikte edebî sanatlara çok az yer verilmesi ve aruz kusurları bulunması açısından şiirin edebî değeri azdır, denilebilir. *Silsile-i Nakşibendîye* hakkındaki bu çalışma vesilesiyle dinî-tasavvufi edebiyat türlerinden olan bir silsile-nâme örneği incelenmeye çalışılmıştır.

3. Metin

[4a] Hûlefâ-yı Nakşîden Şîrânî Reşâdetlü Hacı Muştafâ Efendi
Selleme'llâhu'aleyh Hâzretleriniñ Nazm Buyurduğu Silsile-i
Müteberrekdir

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün]

Hakîkat bahriniñ dürrin deren maḥbûb-ı Sübhânî
İrişdi kâbe kavseyne ev ednâda⁴² bulup kânı

1. İleyhi bi-hürmeti şeff'îl-müznibîn Seyyidinâ Muḥammed
şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem⁴³

O dürri derc idüp Şiddîk oluban maḥzen-i esrâr
Zehî sidqında şâdiqdur o yârîñ gârda yârânı

2. Ve bi-hürmeti Ebûbekir eş-Şiddîk raḍıya'llâhu te'âlâ 'anh⁴⁴

O genci fetḥ idüp Selmân şaçıldı revḥ ile reyḥân
Nice cânlar olup mestân unutdı hür u ğılmânı

3. Ve bi-hürmeti Seyyidinâ Selmânu'l-Fârsî raḍıya'llâhu 'anh⁴⁵

İrişdi Kâsım-ı evvâb o bâbda oldı çün bevḩâb
İrüp tâ sâhile ğark-âb döşedi ḥâ'n-ı rûḥânî

⁴² “İki yay aralığı kadar yahut daha az.” Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), en-Necm 53/9.

⁴³ Günahların şefaâtçisi, efendimiz Hz. Muhammed (Allah onun üzerine salât ve selâm eylesin.) hürmetine.

⁴⁴ Ebû Bekr es-Siddîk (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁴⁵ Efendimiz Selmân-ı Fârisî (Allah ondan razı olsun) hürmetine.

4. **Ve bi-hürmeti Seyyidinā el-Ḳāsım bin Muḥammed bin Ebūbekir eş-Şıddık raḍıya'llāhu te'ālā 'anh⁴⁶**

[4b] Çü anıñ ḥā'n-ı bezminde buluban Ca'fer'i zinde
'Acā'ib oldı ferḥunde buluban şıdık-ı ḥaḳḳānī

5. **Ve bi-hürmeti Seyyidinā el-İmām Cā'fer eş-Şādık raḍıya'llāhu te'ālā 'anh⁴⁷**

Anıñ şıdık-ı şafāsınñ nesīmiñ buldı çün Ṭayfūr
Şabāsınñ şafāsından nice görürdi Sübhān'ı

6. **Ve bi-hürmeti Seyyid Ṭayfūr bin 'İsā el-Bestāmī raḍıya'llāhu 'anh⁴⁸**

Çü ol büydan alup şämme geçürdi seyr-i imkândan
Ki ḥarḳ itdi ḥayālātı Ebū'l-Ḥasen el-Ḥarāḳānī⁴⁹

7. **Ve bi-hürmeti Seyyidinā Eş-şeyḥ Ebū'l-Ḥasen el-Ḥarāḳānī raḍıya'llāhu 'anh⁵⁰**

Anıñ ol himmetin görüp Ebū 'Alī olup çālāk
'Urüc itdi 'ulāya tā ola maḥrem-i Yezdānī

8. **Ve bi-hürmeti Seyyidinā Ebī 'Alī el-Fārmedī raḍıya'llāhu te'ālā 'anh⁵¹**

Anıñ dāmānını tıutup aña der-pey revān oldı
Çü vāḳıf oldı sırrına Şeyḥ Yūsūf el-Hemedānī

9. **Ve bi-hürmeti Seyyidinā Ebī Ya'ḳūb Yūsūf el-Hemedānī raḍıya'llāhu te'ālā 'anh⁵²**

[5a] Gelüp Ğavṣu'l-ḥalāyık çün aña dil-bend idüp her dem

⁴⁶ Efendimiz Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁴⁷ Efendimiz İmam Ca'fer es-Sâdık (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁴⁸ Efendi Tayfūr b. İsâ el-Bestâmî (Allah ondan razı olsun) hürmetine.

⁴⁹ Mısrada vezin uyumsuzluğu görülmektedir.

⁵⁰ Efendimiz Şeyḥ Ebū Ḥasen el-Ḥarāḳānî (Allah ondan razı olsun) hürmetine.

⁵¹ Efendimiz Ebî 'Ali el-Fârmedî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁵² Efendimiz Ebî Ya'ḳūb Yūsūf el-Hemedānî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

Bulup bilüp görüp Rabbiñ ‘Abdü’l-ḥālîk el-Ġucdüvânî⁵³

10. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā ‘Abdü’l-ḥālîk el-Ġucdüvânî
rađıya’llāhu te‘ālā ‘anh⁵⁴**

Çü şeyḥ-i ‘Ārif-i dānā sülükunde olup bīnā
İrişdi kaşr-ı îkâna açılıp bāb-ı ‘irfānı

11. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā ‘Ārif er-Rîvgerî rađıya’llāhu te‘ālā
‘anh⁵⁵**

Şenā kıldı aña Maḥmūd ki nezdinde olup maḥbûb
Muhabbetde olup mağlûb bulup ḥayretde ḥayrānî

12. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā Maḥmūd el-Encîr el-Fağnevî
rađıya’llāhu te‘ālā ‘anh⁵⁶**

‘Alî a‘lā maḥām buldı anıñ şohbet-i yümnünden
Çünān himmetle kim ola ‘Ali-yi Aḥmed-i Şānî

13. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā ‘Alî er-Rāmîtenî rađıya’llāhu te‘ālā
‘anh⁵⁷**

Didiler kuşbu’l-evliyā Muḥammed Baba Semmāsî
Geçüp a‘lâdan a‘lāya ‘urûc itdi anıñ cānı

14. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā Muḥammed Baba es-Semmāsî
rađıya’llāhu te‘ālā ‘anh⁵⁸**

[5b]

‘Urûcınıñ bürücından ṭulû‘ eyledi bir mâh-tâb
Aña Seyyid Külâl dindi göniller kıldı nūrānî

15. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidü’s-Sādât Seyyidinā Emîr Külâl
rađıya’llāhu te‘ālā ‘anh⁵⁹**

⁵³ Mısrada vezin uyumsuzluğu görülmektedir.

⁵⁴ Efendimiz ‘Abdü’l-ḥālîk el-Ġucdüvânî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁵⁵ Efendimiz ‘Ārif er-Rîvgerî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁵⁶ Efendimiz Maḥmūd el-Encîr el-Fağnevî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁵⁷ Efendimiz ‘Ali er-Rāmîtenî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁵⁸ Efendimiz Muhammed Baba es-Semmāsî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁵⁹ Seyyidlerin efendisi, efendimiz Emîr Külâl (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

Muhammed Şâh-ı Nakşibend tülû^c eyledi çün hürşid
İhâta itdi âfâkı anıñ nür-ı feyezâni

16. **Ve bi-hürmeti Seyyidinâ Kuţbu't-ţarâ'îk ve Ğavsu'l-halâyık Şâh-ı Nakşibendî rağıya'llâhu 'anh⁶⁰**

Muhammed 'Alâü'd-dîn anıñ ol nür-ı feyzinden
İtirlar şaçdı cânlara virüben derde dermâni

17. **Ve bi-hürmeti Seyyidinâ 'Alâü'd-dîn Muhammed el-'Atţâr rađıya'llâhu 'anh⁶¹**

Anıñ ol 'ıtrı büyundan çü buldı cezbe'î **Ya'küb**
Çıkup cevlan idüp çarhı güzâr eyledi imkâni

18. **Ve bi-hürmeti Seyyidinâ Ya'küb el-Cerhî rađıya'llâhu 'anh⁶²**

Eşidiñ **Hâ'ce-i Ahrâr** Hakk'ıñ bahş u kirâmından
Nice kehf-i enâm oldı şaçup in'âm u ihsâni

19. **Ve bi-hürmeti Seyyidinâ 'Ubeydu'llâh el-Ahrâr es-Semerķandî rađıya'llâhu te'âlâ 'anh⁶³**

[6a]

Muhammed Zâhidî câna irişdi çün o ihsâna
İrüp maķâm-ı ihsâna şuhûd eyledi Raħmân'ı

20. **Ve bi-hürmeti Seyyidinâ Muhammed ez-Zâhid rađıya'llâhu te'âlâ 'anh⁶⁴**

Muhammed Dervîş-i derd-nâk düşüpdür derde bî-pâyân
Ki tâ bir gün devâ irer diyü iderdi efgâni

21. **Ve bi-hürmeti Seyyidinâ Dervîş Muhammed rağıya'llâhu te'âlâ 'anh⁶⁵**

⁶⁰ Efendimiz, tarikatların kutbu ve halkın gavsı Şâh-ı Nakşibendî (Allah ondan razı olsun) hürmetine.

⁶¹ Efendimiz 'Alâü'ddîn Muhammed el-'Attâr (Allah ondan razı olsun) hürmetine.

⁶² Efendimiz Ya'küb el-Cerhî (Allah ondan razı olsun) hürmetine.

⁶³ Efendimiz 'Ubeydu'llâh el-Ahrâr es-Semerķandî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁶⁴ Efendimiz Muhammed ez-Zâhid (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁶⁵ Efendimiz Dervîş Muhammed (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

Çü **Hâ'cegî Semerķandî** bu şöhetde bulup ķandı
Aña derdler devā oldu gözetdi ħükm ü fermānı

22. **Ve bi-ħürmeti Seyyidinā Muħammed Hâ'cegî es-Semerķandî rađıya'llāhu te'ālā 'anh**⁶⁶

Fenāya şaldı çün özün beķāyı buldı pes **Bākî**
Mekānı lā-mekān şehrini idindi cāy-ı nūrānı

23. **Ve bi-ħürmeti Seyyidinā Muħammed el-Bākî Bi'llāh el-Kābilî rađıya'llāhu te'ālā 'anh**⁶⁷

Müceddîd Aħmed-i Şānî 'aceb keşf-i maķāmātında
Bulunur mı aña şānî Buħārî ya Ĥorasānî

24. **Ve bi-ħürmeti Seyyidinā Şeyħ Aħmed el-Fārūķî es-Sirhindî rađıya'llāhu te'ālā 'anh**⁶⁸

[6b]

Anıñ ferħunde bezminde **Muħammed** oldu çün **Ma'süm**
Pes oldu 'urvetü'l-vüşkâ⁶⁹ tutuban ħabl-i Ķur'an'ı

25. **Ve bi-ħürmeti Seyyidinā Muħammed el-Ma'süm rađıya'llāhu te'ālā 'anh**⁷⁰

Vişkâk idindi **Seyfe'd-dîn** 'urüc itdi ħurüc itdi
Mekānı lā-mekān oldu göründi cāy-ı nūrānı

26. **Ve bi-ħürmeti Seyyidinā Seyfe'd-dîn rađıya'llāhu te'ālā 'anh**⁷¹

Nihānî ğayb-ı muţlakdan olıcak fetħ-i nūrānı
Olup nūrun 'alā nūr⁷² **Seyyid Muħammed el-Bedvānî**

⁶⁶ Efendimiz Muhammed Hâcegî es-Semerķandî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) ħürmetine.

⁶⁷ Efendimiz Muhammed el-Bākî Bi'llāh el-Kābilî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) ħürmetine.

⁶⁸ Efendimiz Şeyh Ahmed el-Fārūķî es-Sirhindî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) ħürmetine.

⁶⁹ "Kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulp." El-Bakara 2/256

⁷⁰ Efendimiz Muhammed el-Ma'süm (Allah Teâlâ ondan razı olsun) ħürmetine.

⁷¹ Efendimiz Seyfe'ddîn (Allah Teâlâ ondan razı olsun) ħürmetine.

⁷² "Nur üstüne nur." en-Nûr 24/35.

27. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidü's-Sādāt Seyyidinā Nūr Seyyid Muḥammed el-Bedvānī raḍıya'llāhu te'ālā 'anh**⁷³

Çü Şemsü'd-dīn Ḥabību'llāh düşüpdür maḗhar-ı cānān

Pes oldı cānlara cānān o cānlar cānınıñ cānı

28. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā Şemsü'd-dīn Ḥabību'llāh Cān-ı Cānān raḍıya'llāhu 'anh**⁷⁴

Çü geldi Şāh 'Abdu'llāh bu yolda oldı ḥablu'llāh⁷⁵

Fenā-fi'llāh beḗā-bi'llāh anıñ da oldı seyrānı

29. **Ve bi-ḥürmeti cāmi'ü'l-kemālāt-ı şūrī ve ma'nevī 'Abdu'llāh ed-Dihlevī raḍıya'llāhu 'anh**⁷⁶

[7a]

Ẓiyā'ü'd-dīn Şeyḥ Ḥālid bu yolda ser-firāz oldı

Geçüp şadra ṭarīkatda tefevvuḗ itdi akrānı

30. **Ve bi-ḥürmeti Ẓiyā'ü'd-dīn el-Baḡdādī Seyyidinā Ḥālid raḍıya'llāhu te'ālā 'anh**⁷⁷

Çü 'Abdu'llāh gelüp Rüm'dan añā cān ile rām oldı

Ẓiyālandı gözi göñli n'ider bes Rüm u Revān'ı

31. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā 'Abdu'llāh er-Rümī raḍıya'llāhu te'ālā 'anh**⁷⁸

Cemāli şem'ine pervān iden Yahya ki bir-i mā

Yüceltdi kaşr-ı 'ırfānı ḗoyup ḥā'n-ı Daḡistānı

---

⁷³ Seyyidlerin efendisi, efendimiz Nūr Seyyid Muhammed el-Bedvānī (Allah Teālā ondan razı olsun) ḥürmetine.

⁷⁴ Efendimiz, canların canı Şemsü'ddīn Ḥabību'llāh (Allah ondan razı olsun) ḥürmetine.

⁷⁵ Mısrada vezin uyumsuzluḡu görölmektedir.

⁷⁶ Efendimiz görünen ve görünmeyen kemalatı şahsında toplayan 'Abdullah ed-Dihlevī (Allah ondan razı olsun) ḥürmetine.

⁷⁷ Efendimiz Ziyā'ü'ddīn el-Baḡdādī Ḥālid (Allah Teālā ondan razı olsun) ḥürmetine.

⁷⁸ Efendimiz 'Abdu'llāh er-Rümī (Allah Teālā ondan razı olsun) ḥürmetine.

32. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā Ğavṣu'l-vāşılîn Seyyidinā Yahyâ ed-
Dağüstânî raḍıya'llāhu te'ālâ 'anh⁷⁹**

Bu kemter **Rûmî**'ye yâ Râb n'ola kıtmîr ola der-bâb

Ki tâ fetḥ olıcak evvâb göre bir kez o sen Hâ'n⁸⁰

33. **Ve bi-ḥürmeti Seyyidinā ve Seyyidü'r-Rûm Muştafâ bin 'Ömer
eş-Şîrânî raḍıya'llāhu 'anh⁸¹**

Nevvir ḳulübenâ bi-ḥürmetihim ve enzil 'aleynâ feyzeḥüm
v'enfa'nâ bi'l-bereketi fi'd-dünyâ ve'l-âhireti yâ erḥame'r-
râḥîmîn şallî ve sellim 'alâ eşref-i nûri'l-enbiyâ ve'l-murselîn ve
'alâ 'âlihîm ve ezvâcihim ecma'in âmîn yâ Mu'in⁸²

⁷⁹ Hakikate, marifete ermişlerin efendisi, efendimiz Yahyâ ed-Dağüstânî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁸⁰ Eserin Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8175/1 numarada *Silsile-i Hâlidîye* adıyla kayıtlı nüshasında sadece son beyit farklıdır. Bu beyit şöyledir:

Muḥallaḳ oldu aḥlâḳ-ı Ḥabîbu'llāh ile her ân
Muḥabbetden dili püryân Muştafâ-yı Şîrânî

⁸¹ Efendimiz Rûm'un (Anadolu'nun) efendisi, Mustafâ bin 'Ömer eş-Şîrânî (Allah Teâlâ ondan razı olsun) hürmetine.

⁸² “Onların hürmetine kalplerimizi nurlandır, onların feyizlerini üzerimize indir, dünyada ve ahirette bizi bereketle faydalandır ey merhametlilerin en merhametlisi (olan Allah'ım!). Nebiler ve resullerin nurlarının en şerefli olan peygamberimizin (sav), onun ailesinin ve eşlerinin cümlesinin üzerine salatuselem eyle (Esenlik, güvenlik indir.). Âmin. Ey herkesin yardımcı olan (Allah'ım!).”

Kaynakça | References

- Ayçiçeği, Bünyamin. "Sarı Abdullah Efendi (ö. 1661)'nin Meslekü'l-Uşşâk Kasîdesi ve La'li-zâde Abdülbâkî (ö. 1716)'nin Zeyli". *Turkish Studies*, 9/3, (2014), 189-211.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, 1997.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2001.
- Donuk, Suat. "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmî'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi". *Journal of Turkish Language and Literature* 6/1 (2020), 16-36.
- Erkoç, Ethem. *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşâyih*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını, 2013.
- Ertekin, Hamdi. "Son Dönem İskilipli Alimler". Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Haksever, Ahmet Cahid. *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını, 2009.
- Haksever, Ahmet Cahid. "Çorum'da Nakşibendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2008), 61-82.
- Hayal, İsmail. *Gümüşhaneli Şâirler Antolojisi*. İstanbul: Gümüşhane Valiliği Yayınları, 2007.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Özkat, Mustafa, "Türk Edebiyatında Manzum Meşâyih Silsile-nâmeleri ve Tasavvufî Silsile-nâmeler - Tarikat Silsile-nâmeleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 28 (2022), 491-555.
- Özköse, Kadir - Şimşek, Halil İbrahim. *Altın Silsile'den Altın Halkalar*. Ankara: Poyraz Ofset, 2009.
- Öztoprak, Nihat - Özkat, Mustafa. "Cemâlî'nin "Silsilenâme-i Tarikat-ı Aliyye-i Uşşâkî" Adlı Manzumesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 26 (2021), 448-490.
- Şemsettin Sami. *Kâmûs-ı Türki*. İstanbul: İdeal Kültür-Yayıncılık, 2019.
- Şimşek, Halil İbrahim. "Şiranlı Mustafa Efendinin Hayatı ve Bazı Tasavvufî Görüşleri". 573-588. Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2008.
- Şimşek, Selami. "Osmanlı Döneminde Gümüşhane'de Tasavvuf, Sûfiler, Şâirler ve Tekkeler". ed. Bayram Nazır - Kemal Saylan. 303-339. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Şimşek, Selami. "Şiranlı Hacı Mustafa Efendi". *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi*. ed. M. Muhsin Kalkışım - Kemal Saylan. 193. İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Şirânî, Mustafa Efendî. *Silsile-i Nakşibendiye*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz. A 8473, 297.753.
- Tosun, Murat Dursun. *Şeyh-i Şeyrani Hacı Mustafa Faruki Rumi Çorumu: Nam-ı Diğer Kara Şeyh*. İstanbul: Murat Dursun Tosun, 2018.
- Tosun, Necdet. "Silsile". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 37/206-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Usta, Muhiddin. *Zâkir Mehmet Şükrî Efendi ve Silsilenâme-i Sûfiyye İsimli Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- "Mevlid-i Şerif'i Güzel Okuma Yarışması". *Diyanet TV*. Yayın Tarihi 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=RpH8Pp2TDjc>